

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska

číslo 4 / 2009 / ročník XIX

STÁLÁ EXPOZICE

- Pravěké osídlení, archeologické nálezy
- Gotické umění a život ve středověku
- Bývalá oratoř s liturgickými předměty
- Barokní kultura a umění
- Cechy a řemeslná výroba - dokumenty, nástroje výrobky, korouhve
- Kultura poloviny 19. století, literatura, výtvarné umění
- Společnost ve 2. polovině 19. století - spolky, školství, doprava, průmysl, loutky, hračky
- Vznik Československé republiky, každodenní život 20. a 30. let 20. století - dobová kuchyně
- Společnost v 1. polovině 20. století - spolky, živnosti, 2. světová válka, osvobození a poválečný vývoj
- Umělecká a užitková litina plaské železárně - výrobky metternichovské hutě v 19. století
- Kostel Zvěstování Panny Marie - obnovená kopule a nově zrestaurovaná oltářní freska

(část expozice z důvodu rekonstrukce uzavřena)

Dvě fotografie ukazují část nově vybudované expozice.

VÝSTAVY

21. 11. - 31. 12. 2009

Od sv. Martina do Hromnic
- lidové zvyky a církevní tradice
na severním Plzeňsku.

ADRESA

Muzeum a galerie severního
Plzeňska
Mariánská Týnice čp. 1
331 41 pošta Kralovice
Telefon a fax: 373 396 410,
373 397 393

E-mail: info@marianskatynice.cz
www.marianskatynice.cz

Vážení čtenáři

tak se uzavírá další rok nejen v podobě našeho čtvrtletníku. Platí to i pro část muzejních prostor v západním křídle probošství, které byly pro veřejnost několik měsíců uzavřeny z důvodu budování nové expozice. Dvěma fotografiemi na předchozí stránce připomínáme část její nové podoby. Její vybudování bylo umožněno díky programem, který je spolufinancován Evropskou unií, prostřednictvím ROP NUTS II Jihozápad, (číslo projektu: CZ.1.14/3.2.00/0300705).

Návštěvníci se budou moci projít po venkovském dvoře, nahlédnout do kapličky nebo do venkovského stavení. V novém roce 2010 bude program pokračovat ve své druhé etapě.

Připomenutí některých kulturních akcí závěru roku 2009, souvisejících s chodem muzea přinášíme obrazem i slovem dále v tomto čísle. Pracujeme mimo jiné i na přípravě nových výstav.

Vlastivědný sborník bude vycházet i nadále jako čtvrtletník a snad k vašemu potěšení stále za stejnou cenu. Zachovejte nám svoji přízeň, která

nás upřímně těší. Dovolujeme si Vám popřát hodně zdraví i radosti v dalším čase.

Vaše redakce

**Muzeum a galerie
severního Plzeňska
Mariánská Týnice
přeje
všem svým
příznivcům
spokojený nový rok**

2010

Upozornění na otevírací hodiny v knihovně

Naším čtenářům připomínáme, že v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici je pro nejširší veřejnost přístupná knihovna s fondem 10.000 kusů knih, z nichž většína je určena k zapůjčení domů, zbytek k prezenčnímu studiu v muzeu. Třetina svazků je regionálního cha-

rakteru. Knihovna je otevřena v pondělí a středu od 8,00 - 15,00 hod., Pokud chcete mít jistotu, můžete se předem telefonicky objednat na tel. 373 396 410.

K dispozici je také veřejně přístupný internet.

Muzeum a galerie severního Plzeňska se spoluprací podílelo na výstavě **Poceta Marii Uchytilové**, konané k 20. výročí úmrtí autorky. Ukazuje figurální plastiku, medailérství a plakety a potrvá ve výstavní síni Pod Tribunou v lidickém památníku do 14. března 2010. Fotografie jsou ze zahájení dne 19. listopadu 2009.

Zahájení výstavy **“Od sv. Martina do Hromnic - lidové zvyky a církevní tradice na severním Plzeňsku”** se konalo v sobotu 21. listopadu ve 14 hodin. Kromě výstavy návštěvníci shlédli ukázky lidových zvyků, mohli potkat Mikuláše s andělem nebo komíníka pro štěstí, který měl pro všechny kalendářík “na památku.”

Slavnostní odhalení bronzové desky znaku Plzeňského kraje na průčelí fasády probošství Mariánské Týnice uskutečnil Václav Koubík, člen rady pro oblast kultura, památková péče, cestovní ruch a marketing za přítomnosti autora reliéfu, akademického sochaře Jaroslava Veseláka, dne 22. prosince 2009.

Na uvítanou roku 2010

Počátek nového roku je příležitostí k zamyšlení nad rokem uplynulým a nad plány do období nadcházejícího. Právě ukončený rok 2009 charakterizuje několik oblastí muzejní činnosti, které znamenají kvalitativní proměnu dosavadní nabídky. Nejvýznamnějším krokem je zahájení výstavby nové expozice muzea v západním křídle prvního poschodí v Mariánské Týnici. Projekt, který je rozdělen na tři etapy, je významným přínosem pro kvalitní kulturní nabídku muzea, která odpovídá nárokům moderních návštěvníků. První etapa jeho realizace, která byla jakýmsi průběžným kamenem spolupráce muzea a firem, jež se na nové expozici podílejí, již naznačuje, že odpovídá moderním trendům střeoevropského muzejnictví. Pro návštěvnícký komfort (bezbariérový přístup) v užívání muzejní expozice i kulturních akcí byl dokončen výtah do I. poschodí, který byl realizován z projektu, jež muzeum získalo díky Plzeňskému

kraji v rámci evropského programu na podporu cestovního ruchu.

Druhou, tradičně významnou oblastí činnosti muzea v Mariánské Týnici je především ediční aktivita, která znamenala vydání několika kvalitních regionálně orientovaných publikací, přispívajících k poznání severního Plzeňska. Již tři roky muzeum připravuje v rámci svých edičních řad - "Paměť krajiny" a "Lidové zvyky" původní odborné publikace, opírající se o terénní a archivní průzkumy. V roce 2009 se podařilo díky spolupráci s obecními úřady (Kožlany, Horní Bělá) a Plzeňským krajem vydat dokonce dvě publikace v řadě "Paměť krajiny". První, věnovaná Kožlanskému a Chříčskému, byla představena veřejnosti na konci prvního pololetí a druhou, Dolnobělsko a Hornobřízsko, dodala tiskárna v prosinci 2009 a bude veřejnosti představena během ledna roku 2010.

Cyklus národopisně orientovaných výzkumů a publikací byl věnován roč-

nímu období "Od adventu do Hromnic", které představila vánoční výstava, již doprovodila i stejnojmenná publikace, která tak uzavřela pomyslný roční zvykoslovný cyklus, jenž ukázal pestrost a bohatství lidových zvyků dosud živých severním Plzeňsku.

Čtvrtou publikací, jíž muzeum v roce 2009 vydalo, byl sborník k výstavě věnované 90. výročí kralovických kasáren, připravený k výstavě ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem v Praze a Západočeským muzeem v Plzni, která měla značný ohlas v odborné i místní veřejnosti. Dokladem společné péče o kulturní dědictví byla i v roce 2009 pokračující záchrana obrazů Petra Brandla z kostela sv. Barbory v Manětíně, které po restaurování našly své místo ve stálé expozici v Mariánské Týnici. V roce 2009 se na financování restaurování obrazu Stětí sv. Barbory podílel Plzeňský kraj a Plzeňské biskupství. Obraz sv. Barbory z roku 1699, který vyvrcholením Brandlovy trilogie smrti, je bude veřejnost moci shlédnout v návštěvní sezoně 2010, která bude zahájena od 1. května.

Jednou z nejobjevnějších výstav sezony 2009 byla výstava mapující minulost Kralovic z pohledu archeologie. Byla výsledkem činnosti nejmladšího oddělení muzea, archeologického, které se díky odborné cílevědomé aktivitě stalo významným přínosem muzejní činnosti.

V roce 2009 muzeum uspořádalo také řadu přednášek, akcí pro školy a pro kronikáře. Poskytlo četné odborné konzultace obcím, studentům, badatelům a účastnilo se na několika

společných akcích mimo region. Muzeum se podílelo na výstavě Zapomenuté klenoty v krajině - stezky pokory a naděje, uspořádané na Ministerstvu kultury v Nostickém paláci v Praze v červenci a srpnu, která byla věnována významu drobných památek pro českou krajinu. Muzeum připravilo také reprízu výstavy Vergesenes Erbe (Zapomenuté dědictví) do německého muzea v Neukirchen bei Heiligenblut, která připomínala tvorbu německých autorů z českých zemí a která byla s úspěchem prezentována v předchozích letech v kulturním centru Bohemia Bavaria v Schönsee.

V listopadu 2009 byla v Lidické galerii k příležitosti 20. výročí úmrtí kralovické rodačky Marie Uchytlové (1924-1989) sochařky, medailérky a autorky pomníku dětským obětem války v Lidicích, zahájena výstava, která připomněla její umělecký odkaz. Byla realizována převážně ze sbírek Muzea a galerie severního Plzeňska, které jediné v republice má její umělecký odkaz. K výstavě, která potrvá do března 2010, byl vydán katalog, v němž čtenář najde kromě vzpomínek sochařčiny dcery Silvie Klánové též studii renomovaného historika vojenství Eduarda Stehlíka o vztahu Marie Uchytlové k Lidicím a studii Ireny Bukačové, která je prvním obsáhlejším zhodnocením významu Marie Uchytlové pro české výtvarné umění. Muzeum v Mariánské Týnici se podílelo též spoluprací na krátkodobé expozici z historie obce Nečtiny a na výstavě k minulosti Korýtek a Čisté.

Ani stavební práce v areálu muzea se

nezastavily. Především souvisely se stavebními úpravami v interiéru budovy v souvislosti s nově budovanou expozicí a v uzavření západního nádvoří ohradní zdí a dokončovacích pracích v ambitech a na fasádách nádvoří.

Jak je patrné z našeho zamyšlení na přelomu roku 2009 a 2010, byly aktivity muzea velmi bohaté. Jeho kolektiv, tvořený zkušenými a nadšenými osobnostmi je připravený uspokojit svými službami váš zájem o českou historii, kulturu a památky.

Milí čtenáři, věříme, že i v roce 2010 zůstane muzeum v Mariánské Týnici vaším společníkem, zázemím a útočištěm, které nabízí trvalé hodnoty, zakotvené v bohaté minulosti severního Plzeňska. Doufáme, že naše výstavy, kulturní aktivity, přednášky a publikace obohatí váš život. Plánujeme

výstavy z výtvarného umění - na začátku sezony se návštěvníci budou moci seznámit s tvorbou výtvarníka Oldřicha Kulhánka, známého autora návrhů českých bankovek, jehož výstava se bude konat již tradičně ve spolupráci se sdružením Hollar. Počítáme též se vzpomínkovou výstavou keramika Otto Eckerta (*1910 v Kralovicích) a s výstavou věnovanou současné tvorbě regionu, kterou představí oblíbený, v pořadí čtvrtý „Salon 2010“. Ani národopisná tematika nepřijde zkrátka - za námět pro rok 2010 jsme zvolili veselé okamžiky lidského života - křtiny a svatby. Krom již zmíněných akcí pro vás chystáme i další překvapení a zajímavá setkání s historií severního Plzeňska.

Těšíme se na vás.

Irena Bukačová

Jak na Nový rok

Tak už máme začátek ledna za sebou a já jsem promeškala příležitost, popřát vám k tomu nastalému roku všechno dobré a také vám poděkovat za pozdravy a přizeň. Činím to tedy dodatečně a co nejvíc srdečně. Doufám, že jste do přelomu roku vykročili správně a že jste ten první den prožili příjemně, abyste zajistili platnost tradičnímu starému přání, že "jak na Nový rok, tak po celý rok". A co je přáním kdejakého lidského tvora než dobře se mít a nemuset nic moc dělat. To víte, vždycky se našli takoví fiš-kuntálové, co si chtěli to sladké málo-dělání zajistit, a tak si koukali na první den v roce mimořádně poležet a přispat. Ale to je domácí lidé hnali. Dali

lenochovi na pamětnou hezkých pár do těla.

Pomět se na Nový rok, co se jídla týče, na to jsme my Češi byli vždycky dbalí. K obědu bývala pořádná vepřová pečeně, jenom nic pernatého, to by prý člověku uletělo štěstí. Takže sbohem, ty moje eventuální štěstíčko! Já jsem si tu zásadu letos sama porušila. Zbylo mi totiž kuře ještě od Silvestra. A vidíte, hned tu byl trest. Bráška si zlomil ruku na neposypaném chodníku. Myslíte, že za to může slavný magistrát a nedbalý majitel domu? Ale ne, ti jsou čistí jako andělé. To přece jenom zavinilo to moje novoroční kuře.

Sympatický novoroční zvyk se dodržoval ještě za mé babičky. Na Nový rok, když šli z kostela, stavěli se lidé na skleničku vína, výhradně červeného. Říkalo se tomu zvyku "pít na novu krev", proto ta červená barva. Aby pití ještě dodatečně zdůvodnili, dodávali, že pijí víno proto, aby je o příštích žních komáři neštípali. A ona se, jak vidíte, pro každou lumpačinu najde výmluva, jenom ji umět pořádně a hlavně racionálně zdůvodnit. A teď se ještě rozpomeňte, koho jste na Nový rok potkali jako prvního. Podle toho poznáte, jaká zdar nebo nezdar vás v novém roce očekává a nemine. Já z ohledu na své bližní jsem ten den

ani nos ze stavení nevystřčila. Potkat bábu na Nový rok věštilo prý neštěstí a to já nikomu přivodit nechci. Já mám lidi ráda, ať jsou takoví nebo makoví.

Přijímat peníze je milé a vítané v každou dobu, ale kdo je dostal právě na Nový rok, měl prý podle staré pověsti zaručené bohatství na celý příští rok. Myslím si, že takových šťastlivců nebývá asi moc. Na začátku roku se na řadového občana spíše hrnou účty a složenky než nějaké peníze. A ještě jednu starou pověru musím připomenout, která se tu a tam ještě drží. I ona se totiž týká peněz. Mně tu pověru připomněl nájemce našeho malého políčka. Přiběhl s těmi pár korunami ještě koncem starého roku, že prý nechce jít s dluhem do toho nového, že by pak měl dluhy celý rok. Teď si představte ten zázrak, kdyby se tak čestně jako tenhle obyčejný sedlák vyrovnali se svými obrovskými dluhy u státu a u bank všichni ti, co nás šidili a šidí. To by byl panečku v tu ránu státní rozpočet hodně přebytkový.

Marie Ulčová

Z knihy Moji milí, drazí - o časech minulých, lidském štěstí a osudech. II. Díl, 1998.

Na Tři krále

Moji nejmilejší, tak se dneska poprvé v tomto novém roce setkáváme zase při našem čtvrtěčním povídání. A jeho rámeček je dokonce slavnostní. Vždyť je dnes přece slavnost bývalých Tří

králů. Do kostelních jesliček dneska připutují, vedeni tou zářivou betlémskou hvězdou, postavy tří monarchů, i s tím, kdysi tak exoticky vypadajícím "černým vzadu", co na nás ve známé

Tříkrálové lístky staročeské.

tříkrálové koledě "vystrkuje bradu", a přinesou božskému děťátku božské dary—zlato, kadidlo a myrhu.

Vzpomínám si, jak jsme v tuhle dobu obcházivali plzeňské kostely a prohlíželi si ty vyštafírované betlémy. Teprve teď byly úplné, teprve teď bylo dořečeno, že to novorozené děťátko není jen pastýř nás, obyčejných lidských stádeček, ale i uznávaný král všech králů. Kolik v těch jesličkách bylo pro nás malé lákavého pokoukání, kolik bylo v těch barevných figurkách pokojných zvířátek a dobrosrdečných daráčků fantazie, citu a poezie.

A tak jsem vám byla přímo šokována, když jsem si ve vánočním čísle mých oblíbených novin přečetla sžíravý fejeton Antonína Přídala o tom, jak betlémské děje může vnímat v dnešní době dítě. Věřím, že může, ale doufám, že nemusí. Copak, že sedlák byl

pro to dítě pán, co na závodech sedlá koně nebo, že velblouda mělo za módního dinosaura, to by ještě ušlo. Ale že náhodou pokácenou figurku má za opilce a bezdomovce, daračku s peřinkou za prostitutku, která chce pod ní dostat chlapa, aby ho mohla obrat, že se zajímá o techniku, jakou Herodes povraždil betlémská neviňátka, chtělo by to sledovat na videu, a tak podobně, že to dítě vidí očima dnešní reality, taková možnost, i když počítám s vědomou nadsázkou fejetonisty, ta mě, příznám se, hrozně vyděsila a řekla jsem si, že je dobře, že už jsem stará a že se konců takového nazírání a jeho důsledků v praxi nedožiji. To jste mi, pane Přídale, za to, že jsem si Vás vážila, dělat neměl, mně to málem pokazilo celé svátky. To já si radši jako každoročně přivolám vtipný starý fejeton Jana Nerudy o Třech králich, kolednicích. Vytáhl z nich jejich pravá jména a nakonec jim dal s trochou škodolibosti peněžní obnos, nedělitelný třemi v očekávání, že se o něj poperou, což se také hned za dveřmi stalo. Tyhle ty dětské koledničky, ty já si z dětství taky ještě pamatuji. Nebyly to děti místní, byli to

*Vyobrazení příchodu tří králů
v podání Mikoláše Alše.*

kluci, kteří k nám přicházeli z města a provozovali koledováním sice starý zvyk, ale přece jenom spíš noblesnější žebrotu. Ono to sice taky nemělo až původní poezii, taky to byl obraz tehdejšího života, ale řešení sociální situace mělo přece jenom nějakou nadějnější a méně krvavou perspektivu.

Jejdanánka, to mně to tříkrálové povídání ujelo někam, kam nemělo a nechťelo. A tak honem pospíchám, aby alespoň konec byl veselejší. V kostele se o Třech králich světívala, nevím, jestli ještě do dneška, voda, křída a sůl. Vodu se vykropovala stavení, pole a zahrady, trošičku hospodyně přikápla do bečky, aby se jí dobře vrtělo máslo, sůl se přidávala třeba

dobytku do krmení a křídou se trošičku čarovalo. Počáteční písmena Tří králů - Kašpara, Melichara a Baltazara - se psala nade dveře do stavení a chlívů jako ochranná znamení a k nim se připisoval rok. Tak se mně všecko zdá, že si nějaký nápis taky ještě pamatuji, že jsem ho ještě jako dítě někde zahlédla.

A teď tou pomyslnou křídou nadepisuji dveře vašich všech příbytků a přeji vám, aby vám tenhle nápis K-M-B s letopočtem přinesl štěstí.

Marie Ulčová

Z knihy Moji milí, drazí - o časech minulých, lidském štěstí a osudech. I. Díl, 1997

Knihu Marie Ulčové "Moji milí, drazí" vydala ve dvou dílech v letech 1997 a 1998 plzeňská novinářka Jaroslava Světlíková, která přepsala do knižní podoby vyprávění významné české etnografy, PhDr. Marie Ulčové. Drobné fejetonově laděné útvary doslova hladí čtenáře po duši svou laskavostí, píše Karel Šanda 13. ledna 2009 v recenzi a povídání o knize, uveřejněné na:

<http://www.seminarky.cz/diskuse.php?id=1106>

Jaroslava Světlíková v tomto rozhovoru mimo jiné také blíže představuje osobu Marie Ulčové. Říká o ní: "Paní doktorka Ulčová pracovala v národopisném oddělení Západočeského muzea celých 43 let. Původně se chtěla stát učitelkou, protože i její tatínek byl řídícím školy. Jenže v roce 1944, kdy maturovala, byly vysoké

školy zavřené a tak si zažádala o práci na radnici. Udělala zkoušku, byla přijata a po krátké době také přeložena do národopisného muzea, které tehdy patřilo obci. Muzeum mělo pro dr. Ulčovou veliké kouzlo. Nastoupila v době, kdy tam vládl jeho zakladatel Ladislav Lábek, člověk, který s nebývalou intenzitou shromažďoval muzejní předměty. Navíc vytvořil řadu archivů - místopisný, rodopisný, topografický, listinný, fotodokumentační, hudební včetně dokonalého a přehledného evidenčního systému, který dr. Ulčová v pozdějších letech uhájila jako „ministerskou výjimku“ jen pro plzeňské sbírky. Později se zapsala na práva, ale jakmile zjistila, že etnografii lze studovat na filozofické fakultě jako samostatný předmět, nebylo co řešit. V roce 1953 už s doktorátem dostala plat 852 Kčs měsíčně. Tehdejší hudební redaktor plzeňského

rozhlasu Zdeněk Bláha s dr. Ulčovou natáčel v různých místech Západočeského kraje tzv. Cesty za folklórem, za šumavskými cirkusovými muzikanty, na Chodsko atd. Při té příležitosti mnohokrát slyšel její zajímavé vyprávění na různých besedách. Napadlo ho, že by se daly tyto promluvy pravidelně vysílat a domluvili se, že napíše

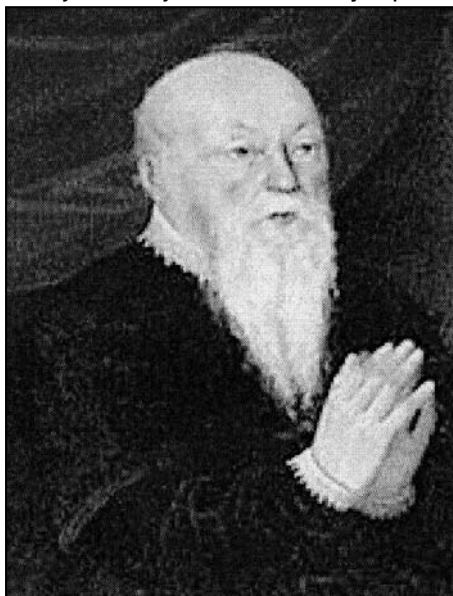
krátké vyprávění na různá témata. Ve vysílání pak jednotlivé díly četli herci plzeňského divadla až do chvíle, kdy někdo na poslední chvíli nemohl a tak paní doktorku přemluvil na "záskok". Od té doby uběhlo pár desítek let, kdy se po rozhlasových vlnách pravidelně ozýval její klidný a milý hlas."

500. jubileum Floriána Griespeka z Griespachu

Ve spolupráci se sdružením Gryspek a římskokatolickou farností Kralovice byla uspořádána vzpomínková slavnost u příležitosti 500. výročí narození Floriána Gryspeka z Griespachu. Konala se přesně na výroční den narození 18. prosince v kralovickém kostele, který dal Florián postavit a připomněla jej jak mše za rod Gryspeků, který má v kapli u kostela rodinnou hrobku, tak koncert a krátká přednáška, jejímž námětem byl především význam Floriána Gryspeka pro Kralovice. Protože takové jubileum je vskutku vzácnou příležitostí a důvodem připomenout si tuto osobnost, věnujeme mu alepoň krátký příspěvek, i když by si Florián Gyspek jako přední postava předbělohorských Čech, zasloužil přinejmenším monografii. Ta by měla postihnout jeho osobnost z mnoha hledisek: jako habsburského úředníka, jako stavebníka (Praha, Kaceřov, Nelahozeves, Kralovice), jako organizátora hospodářského života na svých panstvích (Kaceřov, Nelahozeves, Kočov, Nečtiny, Mirošov, Rožmitál pod Třemšínem) či jako mecenáše české literatury.

Florián Gyspek (1509–1588) pochá-

zel z jedné z nejstarších bavorských šlechtických rodin, jejíž sídlo Griesbach leží v Dolním Bavorsku, kde tento rod Gryspeků nepřetržitě žije od středověku. O historii rodu před příchodem Floriána do Čech není dosud mnoho známo, a proto jsme využili příležitosti představit jeho osudy na základě podkladů, které poskytl dr. Armin Griessbeck našemu muzeu. K nejstarším jmenovitě známým před-

Portrét Floriána Gryspeka z epitafu.

Kostel sv. Petra a Pavla v Kralovicích, v kterém je rodinná hrobka Gryspeků.

kům patří podle rodové genalogie Adalbero de Griesbach, doložený mezi lety 1096–1120. Jeho rod pokračoval po staletí v šlechtickém vzestupu i v rozmnožování majetku, a protože byl obdařen četným potomstvem, museli se mladí Gryspekové často ohlížet po vojenské, církevní a dvorské službě.

Zmiňovaný Florián, jehož 500. výročí si připomínáme, se narodil dne 18.12. 1509 v Innsbrucku. Jeho otcem byl Georg Griesenbeck z Griesbachu († 1525) a matkou Kateřina z Grünhofu, kteří měli ještě čtyři další syny. Floriánův otec Georg, představující desátou generaci rodu, opustil rodový zámek Gryspach v Dolním Bavorsku, aby se vydal za službou a kariérou. Roku 1493 se stal úředníkem císařské kanceláře a dvorním radou v Innsbrucku, kde rodina, když se Flo-

rián narodil, žila. Když roku 1525 Georg zemřel, patřil k nejstarším úředníkům v dvorských službách habsburských císařů Maximiliána I. a Karla V. Zahájil tak rodinnou tradici Gryspeků jako úřednické šlechty v habsburských službách a na jeho dobré jméno mohl navázat i syn Florián. Ten se pro svoji kariéru připravil poměrně dobře, protože rodina dbala na studium a investovala do něj i značné prostředky. Studoval na italské univerzitě v Boloni římské právo a na pařížské Sorboně filosofii a teologii. Jeho vzdělání, rodinná tradice a otcova blízkost k císařskému habsburskému rodu vedly Floriánovy kroky také do dvorských služeb, a to ke králi Ferdinandu I., který zahajoval v roce 1526 svoji vládu v Čechách. Tento první habsburský panovník na českém trůně dával přednost katolickým

cizincům před domácí protestantskou šlechtou. Do služby k Ferdinandu I. mladého Gryspeka doporučil osobně sám císař Karel V., protože jej znal z innsbruckého dvora. Svoji kariéru na Pražském hradě zahájil jednadvacetiletý mladík v roce 1530 jako královský sekretář a jeho prudký karierní postup jej vynesl až do role komorního presidenta (tj. ministra financí). Za svého dvorského působení sloužil třem po sobě následujícím českým králům a německým císařům - Ferdinandu I., Maxmiliánu II. a Rudolfu II. Florián Gryspek byl zdatným diplomatem, humanisticky vzdělaným společníkem a spolehlivým úředníkem, který sloužil panovníkům celkem 58 let. Hlavní ctností pro něj byla především věrnost panovníkovi a jeho náboženství. To mu vyneslo několik konfliktů

s českou šlechtou, která využila v roce 1547 nepřítomnosti panovníka, který jel do boje proti Šmalkaldské jednotě, tedy proti protestantům, a Gryspeka zajala a uvěznila v Bílé věži na Pražském hradě. Když se král vrátil, Floriána osvobodil a rehabilitoval a jeho příchýlnost odměňoval nadále darováním statků a uznáním. Rok 1547 byl i pro Kralovice významným, tehdy byly na žádost Floriána Gryspeka povýšeny již zmíněným Ferdinandem I. na město.

Musíme se však vrátit do roku 1539, kdy Floriánovy vztahy ke Kralovicím začaly. Když byla totiž v tomto roce plaským opatem zastavena polovina Kralovic tehdy neznámému ambicióznímu královskému úředníkovi, sotva třicetiletému Floriánu Gryspekovi, nebylo ani zdaleka jasné, co toto set-

Hrobka Gryspeků na dobové pohlednici.

kání pro Kralovice přinese. Plaské panství, jehož součástí od středověku Kralovice byly, bylo zastavováno často, věřitelé se střídali, sami zadlužení spláceli dalšími zástavami. Teď však poprvé byly Kralovice zastaveny cizinci, který pocházel ze vzdáleného Tyrolska a zakotvil v českých zemích spolu s Habsburky.

V roce 1543 získal Florián Gryspek i druhou polovinu Kralovic a zástavní držení mu bylo potvrzeno na čtyři generace. To dalo Kralovicím a kaceřovskému panství, jehož se staly součástí, téměř stoletou perspektivu a zvýšilo i gryspekovský zájem o jejich rozvoj.

Florián Gryspek představoval v předbělohorské době typ šlechtice byrokrata a intelektuála. Spolu s dalšími stoupenci Ferdinanda I. se podílel před polovinou 16. století osobně na postupné byrokratizaci české královské komory, zvládal agendu registrátora, sekretáře i komorního rady a brzy se stal nepostradatelným úředníkem v habsburských službách. Stejný pragmatismus jako ve správě královských financí projevoval Florián i u svých statků, kde jednak přesně registroval příjmy a povinnosti poddaných (Kaceřovský urbář) a vydával předpisy, týkající se správy vrchnostenských hospodářských podniků (Instrukci nelahozevská, 1588) a stanovy pro nelahozeveské panství (Gryspekův řád selský čili artikulové soudní na panství nelahozeveském 1588). Jasný smysl pro zakotvení práv a povinností znamenal pokrok a racionalizaci sociálně ekonomických vztahů.

Přestože Florián žil již více než deset

let v Čechách, našel svoji manželku v Innsbrucku. Roku 1542 se oženil s Rosinou Helzelovou ze Silianu a v témže roce se mu jako první ze 24 dětí narodil Václav (1542–1590), který byl pokračovatelem rodu. Rosina Hölzelová pocházela z rodiny císařského rady a tyrolského komorního prezidenta Blasia Hölzela ze Silianu (1460–1526), který měl deset dětí. Zanechal jim značný majetek a dceři Rosině dal 1600 zl., které jí byly pojištěny jako věno na statku Kaceřově v zemských deskách, který Florián získal. Rosinina sestra Alžběta byla provdána za Wolfganga Vollandu von Vollandseck, který byl sekretářem královny Anny, manželky krále Ferdinanda I. Další sestra Kateřina získala panství Kočov na Tachovsku s dvorem a deseti vesnicemi, a měla jedinou neprovdanou bezdětnou dcerou, po níž statek zdědil Florian Gryspek, který jej zanechal jako jedno ze sedmi panství, které v Čechách získal, svým synům. Založil jimi českou větev rodu a získal zde pozemkový majetek a také erb. Revers k české zemi složil Gryspek ve 30. letech 16. století a obnovil jej 10. května 1557.

Za Ferdinanda I. (1526–1564) byly velmi úzké vztahy k Tyrolsku a tak si Florián Gryspek zachovával kontakty s Innsbruckem. Také Floriánovi bratři se objevují v habsburských službách. Ernst Gryspek byl spolu s Floriánem pověřen Maxmiliánem II. jako komisař k průzkumu kutnohorských dolů, Hannsen (Jan) Gryspek je doložen jako komorník v doprovodu arcivévody Ferdinanda Tyrolského do Prahy roku 1565. Již 2. října roku 1561 byl

přijat za obyvatele Čech. Florián se honosil erbem, který měl zajímavý vývoj a jehož podobu zachytily i osobní medaile, které si dával razit k různým životním příležitostem. První byla z roku 1536 s latinským osobním křesdem "Invia virtuti nulla est via (Bez ctnosti není cesta nebo Pro ctnost není žádná cesta nepřekonatelná) a "Improbis labor omnia vincit" (Vytrvá práce vše překoná).

Ještě dříve než získal Florián Gryspek statky po Čechách, po několika letech pobytu v Praze získal v roce 1538 Florián Gryspek dům na Hradčanech a sice od Metropolitní kapituly, v těsném sousedství Pražského hradu. Po požáru Hradu v roce 1541 jej výrazně přestavěl a zůstal jeho majitelem až do roku 1561, kdy se stal základem budoucího arcibiskupského paláce. Gryspekův hradčanský dům byl i vyjádřením společenského postavení a Florián se tak zařadil se svým sídlem po bok paláců nejstarší české šlechty, k níž jako katolík a cizinec zpočátku neměl žádný přístup. Když byl Ferdinand roku 1558 korunován na císaře, jako vnější projev své podpory katolické církvi dosáhl konečně obnovení pražského arcibiskupství, na jehož stolec dosedl Brus z Mohelnice, po 140 letech první pohusitský arcibiskup. Aby mohlo být sídlo arcibiskupství na Pražském hradě, vykoupil panovník od Gryspeka jeho hradčanský palác a Florián Gryspek si pak zakoupil na Malé Straně jiný dům v Karmelitské ulici, kde jej připomíná pamětní deska.

Majetkový vzestup Floriána Gryspeka doprovázela stavba zámků a sídel (Kaceřov, Nelahozeves) a také vý-

stavba kostela Petra a Pavla v Kralovicích, k němuž byla přistavěna i rodová hrobka. Ze své funkce při císařském dvoře se Florián Gryspek seznámil s italskými renesančními umělci a přivedl je do služeb i na svá panství, kde k výstavbě zámku využíval nejen jejich služeb, ale též štědré panovníkovy podpory.

Ani on sám však nebyl lakotný a patřil k předním rytířským mecenášům humanistického písemnictví, neboť podporoval nejen četné humanisty, ale také patřil k nevelké skupině "sponzorů", kteří poskytovali prostředky na vydávání českých knih. I když se hlásil ke katolicismu, udržoval čilé písemné styky s věhlasnými evropskými reformátory.

První setkání Gryspekovo s předními představiteli reformace bylo na říšském sněmu v Augsburgu, který svolal Karel V. k sjednocení v otázkách víry. Gryspek se ho účastnil v doprovodu českého krále Ferdinanda I. a zde se poprvé setkal s Filipem Melanchtonem, který zastupoval Luthera s návrhem na "Confessio Augustana". Císař Karel V. s návrhem nesouhlasil, což vedlo k odtržení náboženství. Setkání s mírným a uvážlivým Melanchtonem znamenalo pro Gryspeka významný kontakt s tolerantním humanismem a také s Melanchtonem udržoval následně několik let čilou korespondenci. Melanchtonovi žáci byli údajně též častými hosty na Floriánových zámcích Kaceřov a Nelahozeves. Zde se scházely literární a filosofické osobnosti, za jejichž podporu, ačkoli patřily do opačného tábora, se u panovníka Grypek přimlouval. Byl to například

Obr. nahoře: Kostel sv. Petra a Pavla v Kralovicích po renesanční přestavbě Gryspeky. Obr. vpravo: detail současného stavu sgrafita gryspekovského domu (dnes část komplexu objektu pražského arcibiskupství).

známý humanista a žák Melanctonův, lektor pražské university, Matouš Collinus, kterého i proti panovníkovi Gryspek podporoval. Podpořil také dva jáchymovské pastory, luterány, a to teologa Jana Matthesia, kazatele a životopisce Lutherova, a kantora a učitele v latinské škola Niklase Hermannu, který vydal vlastní sbírku náboženských luteránských písní, které se zpívají dodnes. Není divu, že tito reformátoři a luteráni svému katolickému dobrodinci vzdávali úctu ve svých básních a literárních dílech. Přestože jinému z úředníků by taková podpora protestantů neprošla, Gryspekovi panovník toleroval jeho zbožnost spojenou s kosmopolitní kultivovaností. Když vstoupil v platnost augsburský mír, znamenalo to "cuius regio eius religio", tedy jaké náboženství vyznává pán země, takové budou mít i poddaní, Gryspek poddané na svých panstvích nenutil ke své formě víry a dal tak fakticky lidem náboženskou svobodu, pouze však s jednou

podmínkou, že každou neděli a svátek musí jít do kostela na bohoslužbu. Jeho syny v mládí vzdělávali humanističtí preceptoři nekatolického vyznání a pravděpodobně pod vlivem Filipa Melanctona je poslal později studovat na nekatolické univerzity v Altdorfu, Basileji, Štrasburku a Paříži. Podle otcova vzoru patřili také synové k významným mecenášům literatury na přelomu 16. a 17. století. Sňatky s českými šlechticemi z nekatolických rodů, příklon k evangelické víře a politické postoje některých Floriánových synů v českém stavovském povstání 1618–1620, za něž jim byl konfiskován majetek, dokládají, že již v druhé generaci rod Griespeků splynul s českým stavovským prostředím a odcizil se zájmům centralistické královské politiky.

Po smrti Ferdinandově nastoupil jeho syn císař Mamilián II. (1564–1576) a také jemu Florián sloužil jako důvěrník a tajný rada. Maxmilián byl vůči protestantům tolerantnější než jeho

otec a tak Florián se tehdy obrátil na utrakvistickou konsistoř, aby mu poslala své duchovní a od té doby se v gryspekovských kostelích také celebrowalo v ritu podobojí. To byl jeho první krok tímto směrem, který byl samozřejmě trnem v oku plaskému klášteru a zvláště když si pozval nejen utrakvistické, ale dokonce luteránské pastory na svá panství, což bylo od roku 1570. Sám však zůstal katolíkem až do své smrti. Florián zemřel 29. března 1588 v Nelahozevsi a o čtrnáct dní později byl pohřben do kralovické hrobky v kostele Petra a Pavla. Synové mu dali pořídit nádherný epitaf a sami byli později také do hrobky uloženi.

Česká větev, i přes četné Floriánovo potomstvo, vydržela jen o něco déle

než ony čtyři generace, poslední český Gryspek zemřel roku 1678 v Střeziměři na Klatovsku.

Kralovice za Floriána Gryspeka zažily zlatý věk svého vzestupu, emancipace a právního povznesení. Když se vrátily pod panství plaského kláštera, byly zase jen obyčejným poddanským městem, v němž rod Gryspeků připomínal renesanční kostel a zámek, který však ve 20. století beze stopy zanikl. Dominanta města, kostel Petra a Pavla, však stále zašlou slávu předního královského úředníka, bude ještě dlouho připomínat a pokud se podaří realizovat projekt "gryspekovského mausolea", dozví se i návštěvníci kostela něco o životních osudech české větve Gryspeků.

Irena Bukačová

Florián Gryspek

1509 18. 12. narozen v Innsbrucku

1530 přišel do Prahy

1532 sekretářem české královské komory

1537/1538 komorní rada, získává dům na Hradčanech

1539 vyplácí polovinu Kralovic jako zástavu spolu s Kaceřovem

1542 vojenský rada

1543 získává druhou polovinu Kralovic, zceluje panství, zástava na 4 životy

1547 zavřen v Bílé věži na Pražském hradě českými stavy

1547 povýšení Kralovic na město

1547 místodržitelem v Čechách Ferdinand Tyrolský,
syn Ferdinanda I. (1547–1567)

1549 získává zástavu na panství Nečtiny, 1557–58 je získává dědičně

1557 koupil Kočov u Tachova

1558 kaceřovský urbář

1571 koupil panství Libštejn

1588 Instrukcí nelahozeveská

1588 Griespekův selský řád čili artikulové soudní na panství nelahozeveském

1588 29. 3. zemřel v Nelahozevsi

1593 pořízen epitaf v kostele Petra a Pavla v Kralovicích

V říjnu 1942 pořádá S.K.Olympie Kožlany v bývalé sokolovně Večer moderní hudby, kde vystupuje jazz orchestr hudební školy v Rakovníku a někteří kožlanští studenti Jiří Vondrášek, Boža Štamberk, Jiří Velický a další. V říjnu je vypsána sbírka starého šatstva a tkanin pro pracovníky z celé Evropy pracující v Německu a zdůvodněna tím, že německému vojáku musíme být vděční zato, že naše domovina a náš národ není postižen válkou a naši synové jsou ušetřeni proléváním krve za spravedlivější svět a novou Evropu. Sbírka, která má být zkouškou české obětavosti a příspěvkem k vítězství Velkoněmecké říše. Přesto však sbírka zdaleka nesplnila očekávání. Protektorátní správa opět upozorňuje na užívání arijského pozdravu zdviženou pravicí jako poctu, která je přiznána pouze rovnocenným příslušníkům arijského národa a členům Národního společenství a není vhodné zbavovat se samovolně práva tímto způsobem. Po novém roce 1943 odjíždí transportem do Terezína dvě židovské rodiny z Kožlan. Manželka pana R. a dvě dcery Anča a Růženka, mimo otce, který byl křesťan a nepodléhal transportu. Dále rodina pana Roubíčka, z čp. 4 manželky Žofie roz. Popperové z Holovous a čtrnáctileté Milušky. Všichni s omezenými zavazadly do váhy 50 kg na osobu a s jídlem na tři dny odjíždí do Terezína, kde měli přes kritické životní podmínky svoji židovskou samosprávu. Pro pořádek

české četnictvo a pro obchodní styk svoje peníze. Od roku 1942 dochází k totálnímu nasazení mladých lidí na práci v Říši. Nejdříve ročníky 1921, 1922 a nakonec i ročníky 1923 a 1924. Nasazováni však nebyli ženatí muži s dětmi a vdané ženy. Z kožlanských děvčat má z ročníku 1924 nastoupit na práci v Říši svobodné děvče Máňa Kramatů, která s námi často jako kluk hrála fotbal na hřišti u sokolovny. Avšak soused a bývalý starosta Klír domlouvá narychlo svatbu a Máňa jako novomanželka se tím vymyká z povinnosti nástupu na práci v Říši. Z ročníku 1924 odchází prvního dubna 1943 všichni chlapci před maturitou ze střední školy s vysvědčením na odchodnou na práci v Říši nebo v průmyslu a zůstávají ve škole jen dívky, které studium zakončují. Z Kožlan ze škol odchází Jiří Vondrášek a Jiří Velický.

Nacistické persekuci toho času ale neušla ani neteř prezidenta Beneše, učitelka Emilie Vožehová provdaná Kubátová z Kožlan (dcera sestry prezidenta Barbory Benešové, provdané Vožehové), která je v Kožlanech 29. dubna 1943 zatčena Gestapem před polednem při procházce s kočárkem malého desetiměsíčního Jirky a malé osmileté Milušky. Několik dní poté zatýká Gestapo i bratra paní Kubátové Stanislava Vožeha bytem v Praze, který je několik dní vyslýchán na Pankráci v Praze a poté převezen do koncentračního tábora v Polsku, kde oslepl a po úplné ztrátě zraku je pro-

puštěn. V té době již v koncentračním táboře Osvětim umírá 7.10.1942 manželka zemřelého Bedřicha Beneše (bratra prezidenta) Marie rozená Palátová z Kralovic a poté 17. 3. 1943 i jejich dcera Jarmila Benešová, narozená 13.7.1908 v Kožlanech provdaná Krajcová. Za necelých šest měsíců po zatčení umírá v koncentračním táboře 16.11.1943 i paní Emílie Kubátová, matka dvou malých dětí. Byla to krutá daň, kterou musel odvést kožlanský rod Benešů, dnes všech pietně pohřbených na kožlanském hřbitově. Namátkové kontroly jsou den ode dne přísnější a na denním pořádku a za hospodářské přestupky jsou vynášeny přísné tresty. Kožlanský řezník Josef Sládek je 14. května 1943 odsouzen za hospodářský přestupek (údajně udán místním řezníkem, konkurentem) německým soudem v Praze ke dvěma letům vězení v koncentračním táboře Bernau v Bavorsku, kam je bezprostředně po vyhlášení rozsudku převezen. Protože je ale vynikajícím řezníkem a uženářem je zakrátko po nástupu trestu vyreklamován místními německými úřady jako vězeň na práci do soukromého podniku Gasthof und Pension "Falkenstein" Oberflintsbach am Wendelstein. Do rodiny zámožného podnikatele a hoteliéra, kde majitel narukoval na vojnu a později ve válce padl, kdy všichni němečtí muži jsou ve válce a každý odborník ve své profesi je vítaným pomocníkem. Tam u majitelky podniku Elsy Schwaiger si odpracovává Josef Sládek zbytek svého trestu. Mimo své práce je často zván i k domácím porádkám na selské bavorské horské statky a usedlosti ke

vší spokojenosti sedláků. Je jeden z mála, ale ne ojedinělým, kterému se dostalo přežití trest i válku v relativním klidu a pohodě. Je pravdou, že je i během výkonu trestu za nedodržení kázně a povinnosti nosit stále trestanecký úbor vrácen do tábora, ale hned zase vyreklamován majitelkou zpět. Byl to velký protiklad proti trestaneckému táboru, kdy si mohl český vězeň za války odpykat trest za hospodářský přečin (ale nikoliv za přečin politický). Měl velké štěstí, odpykal si svůj trest a navázal určité vztahy i s bavorskou rodinou, kam po válce přijíždí na přátelskou návštěvu.

V téže době za války je v Kožlanech šetřena rovněž aféra černého obchodu s pneumatikami, z které je obviněn kožlanský obchodník, který je vzat do vazby (údajně na udání dalšího živnostníka, který je po válce za to odsouzen) Ale po delší vyšetřovací vazbě a snad i uplacení mu není vina prokázána, neboť 30 pneumatik je zavčas ukryto za souhlasu a pomoci nájemce fary pana Křumala ve stohu kožlanské fary. Byl to ve válce velký hazard a touha po zisku z černého obchodu, který by byl připravil řadu zúčastněných lidí do koncentračního tábora a některých i na smrt, neboť pneumatiky byly za války důležitou válečnou a přísně obhospodařovanou surovinou.

Během roku přichází neustále jak německé, tak české kontroly, které kontrolují zemědělce v plnění kontingentu obilí, masa a všech druhů zemědělských produktů. Ty mírnější se často spokojují s tím, že část zemědělců se dobrovolně zaváže

odevzdat ještě určité množství obilí nad kontingent a tak odvést za obec několik metrů navíc a kontrola spokojeně odchází, aniž by prováděla kontrolu po zemědělských usedlostí. Podstatně přísnější jsou však kontroly uniformovaných orgánů, kteří přichází většinou na upozornění (udání). Tam potom dochází k důkladné prohlídce celé usedlosti. V podstatě je však všem přichozím kontrolám věnována ze strany obce vždy pozornost v hostinci u Bedříška (u radnice), kde je jim nabídnuto "skromné pohoštění". Ovšem ne vždy s očekávanou tolerancí. Je u velice známých a často přichozích kontrol po jejich zjevné naději, dochází někdy k bujarým hodům, kdy je možno přehlédnout i nemalý přestupek (jako například dvou na černo držných nepřihlášených prasat) zásluhou bohaté výslužky a slivovice pana Křumala z fary. Všichni veselí a pod obraz Boží, kdy pan Křumal nájemce a kostelník je pak vozí na trakaři na faru, aby nebudili na veřejnosti pohoršení. To se stávalo většinou ku konci války, kdy sami Němci měli velký nedostatek potravin a všechny výsledky válečných operací zjevně končily v neprospěch Říše. To i staré bábe Páskojc pomohli tlačit vozík od Straků ze mlýna s načerno semletou moukou dva němečtí policajti z Kralovic, když ji dohonili na silnici. Ona chudák strachy byla na pokraji sil jak pospíchala do vršku s vozíkem, aby ji nedohonili a nezatkli. I takovou tvář měla válka. Za války bylo veškeré mletí podmíněno tzv. mlecím poukazem, vydaným starostou, který se musel do 3 dnů po semletí odevzdat zpět na obecní

úřad. To znamenalo, že do 3 dnů se mohlo na stejný poukaz jet třeba třikrát a pak ho teprve odevzdat. Já sám jako chlapec jsem často jezdil do mlýna pro mouku s vozíkem ještě ráno před školou.

V červnu 1943 odchází z Kožlan z 28 hektarového církevního hospodářství kožlanské fary nájemce Jan Křumal na větší hospodářství do Nesuchyně u Rakovníka a přichází na faru nový nájemce pan Švolba s manželkou rozenou Olšovou z Břežan. Jan Křumal byl prvním nájemcem po smrti faráře Gabriela Jarmy v roce 1940. Pocházel z Moravy od Kyjova a v roce 1938 jako vyhnanec ze Slovenska pracoval na Moravě v nábytkářské dílně paní Blatné, jejímž strýcem byl zesnulý farář Gabriel Jarma z Kožlan, která zprostředkovala v roce 1940 pronájem farského hospodářství v Kožlanech panu Křumalovi. Jan Křumal 1904 byl Moravák z Moravského Slovácka věřící křesťan, tělem i duší poctivý sedlák, který v době války pomohl nezištně mnohým lidem, aniž by si to byli někteří zasloužili. V témže roce 1943 odchází z Kožlan i farář Mich. Salášek, mladý, nábožensky horlivý farář (pro nábožensky vlažné kožlaňáky), pocházející od Holic a službou Boží v kostele sv. Vavřince v Kožlanech je pověřen kralovický farář Václav Vinš. Jako nový ministrant k němu nastoupil Láďa Homolka a já.

V roce 1943 přistálo v Kožlanech nouzově dvoumotorové německé vojenské letadlo na poli několik metrů vpravo od silnice na Dřevce, kde se dodnes říká "na letišti" (ale opravdové letiště tam bylo vybudováno až v pa-

desátých letech po válce) Tam v nestřežené době po opuštění pilota přispěchalo hned několik lidí s plechovkami na benzín s pokusem vysát z nádrže letadla část benzínu a tak letadlu trochu odlehčit. Tím se přiotrávil kožlanský klempíř Těša Č., ale možná i další. My, kluci, jsme si odnesli jako trofej kousky umělého nerozbitného skla z kabiny, které po zapálení hořelo.

Všechny zdroje národního hospodářství Říše a Protektorátu jsou vyčerpány a projevuje se nejen nedostatek potravin, ale veškerého spotřebního zboží zvláště kovových předmětů včetně různých šroubků a hřebíků a tak se narovnávají i staré hřebíky. O tabákových výrobcích, cigaretách ani nemluvě, kdy mužská populace kuřáků (ženy ještě příliš nekouřily) je ochotna zaplatit za jednu cigaretu 5–10 K a cigarety se stávají ve výměnném obchodu nejsilnější měnou. Začíná se pěstovat tabák a dodnes nikdo neví jak se k nám semínka tabáku tak najednou dostala. Semínka drobnější než mák, ze kterého narostly krásné rostliny tabáku 1,5–2m vysoké s dlouhými kopinatými lisy zakončené bílými trubkovitými květy u tabáku dýmkového a s růžovými u tabáku cigaretového. Během růstu se odlamovaly spodní nažloutlé listy, které se pak napichovaly na provázek a ve stínu se sušily, pak se na sebe skládaly, kropily sladkou vodou, lisovaly a nechaly se určitou dobu aby v listech došlo k fermentaci a pak se nechaly zrát ve starém dřevěném (vojenském) kufru. Během krátké doby měl každý svůj vlastní odzkoušený recept, který si

kuřáci navzájem mezi sebou jako vzácné zkušenosti vyměňovali. Tabák pak krájeli obdobně jako se dělaly kdysi domácí nudličky. Dlouho však netrvalo a začaly se objevovat malé perfektní řezačky na tabák, které načerno vyráběli škodováci v dílnách a které měly rovněž vysokou výměnou hodnotu za potraviny. Pěstování tabáku bylo údajně omezeno na 15 rostlin na kuřáka, ale ve skutečnosti to nikdo nekontroloval. Někteří pěstovali tabák volně na záhumence, ale neznal jsem případ, že by jeden kuřák druhému tabák zcizil, tak velká solidarita byla mezi kuřáky.

Za války se však na venkově vyřešila i otázka nedostatku cukru tím, že se začala pěstovat cukrovka, která se po očištění nakrájela do velkého hrnce a dlouho vařila, pak se scedila a opět vařila až do doby zhoustnutí, kdy konečným výrobkem se stává krásný hnědý sirup, se kterým se sladilo nebo pekl perník. Nebyl však problém ani s nedostatkem piva, které se také začalo vařit podomácku. Přidávala se do něj melta (tehdejší kávová směs) a konečným produktem se stává černé lahodné pivo, které se po stáčení do lahví ukládalo do sklepa, kde silou piva létaly špunty z lahví. Tak se řešily i další a další nedostatky na příklad výroba vína ze šípků, žita a z různých druhů ovoce a chlebových kůrek, ale i dalších. Ale jak by se tyto otázky řešily dnes ?

Přichází pátý rok války, stále platí všechna omezující nařízení. Zákaz shromažďování a tanečních zábav. Tak se tancuje tajně v uzavřené společnosti všude kde se dá. V hospodě v kuchyni u Sládků čp 79, u Eretů

čp. 223, v průjezdě, v Ouvoze u Právouše Rabštejnka čp 295, ale někdy i ve stodole na betonovém mlatě. To všechno za hudebního doprovodu starých gramofonů ještě na kliku. Šrotáky na obilí jsou stále zaplombovány a na potřebné šrotování krmného obilí přichází pověření úředníci, kteří šrotovník odplombují a po našrotování určitého množství obilí zase zaplombují (zatímco čekají při dobré svačině u sedláka v kuchyni). Jsou stále zaplombovány i odstředivky na mléko a bečky na stloukání másla. A tak se v hrncírnách vyrábějí tajně hliněné bečky různých velikostí, které se dodnes nalézají na všech půdách v Kožlanech, jako dávní svědci vázaného válečného hospodářství.

Skrývačky na obilí a potraviny dosáhly již takové dokonalosti, že žádná sebepřísnější kontrola nebyla schopna je odhalit (skrýše v dvojitých zdech obilí zakopané v plechových sudech a další) Ale v případě náhlé kontroly lidé nepohrdli ani úkrytem v márnici na starém židovském hřbitově u Šibeničáku, kde jsme jednou při klukovských hrách při cestě z hajnovny, kam jsme v neděli chodili na loutkové divadlo, narazili na pověšenou půlku prasete (ale mlčeli jsme jako hrob, ani doma jsme to neřekli, bylo to naše tajemství) Ale měli jsme i nebezpečná tajemství, aniž bychom si to byli jako chlapci uvědomovali. Když jsme jednou šli s kamarádem od sousedů v neděli lesem na fotbal k Vožeháku a při cestě od Novájojc lávky nahoru jsme narazili ve stráni na liščí noru. Ze zvědavosti jsme do ní sáhli a vytáhli jsme z nory bubínkový revolver. O tom, že za držení zbraně je trest

smrti jsme věděli a tak jsme tam zbraň zase vrátili, ale vydržet taková tajemství. Přiznat se a odevzdat zbraň to nebylo řešení, protože nikdo by nebyl věřil té pohádce. A tak jsme se do konce války chodili s Pepíkem Zetků na tu zbraň dívat a nedočkavě jsme čekali na konec války, abychom se konečně zbavili té tíhy a zodpovědnosti.

Po dlouhé zimě s vydatnou sněhovou pokrývkou a závějeji se otevírá jaro 1944. Německá armáda po taktických ústupech na východě zaujímá stále výhodnějších pozic směrem z východu na západ a začíná masový příliv válečných uprchlíků tzv. Národních hostů. Škola v Kožlanech je vystěhovávána pro ubytování a potřeby uprchlíků a naše náhradní třídy jsou roztroušeny po celých Kožlanech. Ve 4 třídách je zavedeno střídavé dopolední a odpolední vyučování pro 8 tříd. Pro nejmenší třídy v hospodě u Ipoltlů čp, 176), další třídy v sokolovně, jedna v přízemí v jídelně a druhá nahoře ve sborovně, Na nás dospívající žáky III. ročníku pak připadá třída v hospodě bývalého pivovaru, kde se nám v touze mladického poznávání otevírají tajemné kouty, kdysi známé restaurace s dámskou obsluhou "Pod věžičkou". Prostředí, které rozptylovalo naše pubertální dospívání, kde jsme za velkého úsilí naší učitelky stejně dosáhli nejhoršího třídního průměru, neboť nestačili zamalovat historická sgrafita na pánských záchodech, které ušly pozornosti věhlasnému učitelskému sboru a řediteli. A těm slečnám zapomněli říct, že ten podnik je již zrušený.

S otevřeným jarem 1944 ale přijíždí

stále noví a noví uprchlíci, lidé z Němci zabraných území, zemědělci německé národnosti, ale i Chorvaté přijíždějí na selských vozech pod plachtou s celými rodinami. Ty záměrnější s traktory, ale někteří již také bez vlastních potahů, které mají naši zemědělci za povinnost vždy přepravit s koňmi z odpočinkové zastávky z hřiště od sokolovny na další štaci. Tam shání čerstvé potraviny pro děti (ajko pro dětsko) nebo trochu mléka. Nebylo lidí, kteří by jim nepomohli. Nikdy ale nežebrali, ale vyměňovali vždy za věci pro ně méně potřebné. Byl to smutný pohled na starce, ženy a malé děti. Byla to válka a nikdo nevěděl co nás s příchodem fronty ještě čeká. Někteří lidé si připravovali tajné úkryty a zazdívali cenné věci a potraviny. Byla to doba nejistoty a strachu s příchodem fronty.

Němci zakládají různé spolky na podporu uprchlíků, ale také "Ligu proti bolševismu", pořádají schůze a přednášky s povinnou účastí obyvatel a vylepují různé plakáty zobrazující bolševismus v Rusku. Plakát, zobrazující rudou bolševickou ruku s dlouhými ostrými drápy, uchvacující Hradčany s velkým nápisem: "Zachvátí-li tě zahyneš", kam nějaký vtípálek přes noc rukou neumělou dopisuje k radosti dospělých, ale i nás dětí nápis "My se nebojíme, my tam nebydlíme". Pomalu se sblížíme s dětmi uprchlíků ze školy. Bruslíme spolu na farčáku a využíváme svých znalostí z němčiny. Byly to děti běženců bez domova, zbídačené válkou, vyvolanou mocnými. Správce školní budovy Václav Péc z druhé strany si koncem

války před odchodem uprchlíků bere za manželku jednu jejich dceru, krásnou Chorvatku Ljubicu, (po válce bydleli spolu údajně někde v pohraničí u Karlových Varů).

Konečně se však otevírá v plné síle dlouho očekávané jaro 1945. Modré nebe zdobí v ohromné výšce jako třpytící hvězdičky stovky a tisíce letadel a mezi nimi jako tmavé tečky ohromné létající tankery pro tankování letadel západních spojenců, které létají v ohromných svazech bombardovat německá města a továrny. Létají ve výšce nad 12 000 m naprosto nedostupné pozemním zbráním a ovládají již celý nebeský prostor. S jarem jako vlaštovky přilétají však i hloubkoví letci, kteří dělají nálety na vše co se pohybuje po silnici a železnici. Létají tak nízko, že jsou někdy vidět i tváře letců a zubících se černochů. Pouští se za vším, co se pohybuje a snad to berou již jako hru, protože celé nebe je jejich a Němci se neodvažují vzlétnout. Číhají na lokomotivy, vojenské transporty a veškerou dopravu po silnici, která se stala osudnou i pro vůz tažený koňmi pana Klíra z Kožlan, kterého hloubkaři přepadli u sportovního stadionu při výjezdu z Čisté na Kožlany. Jen veliká předvídatost a pohotovost zachránila kočího vozu pana Čapka, který se ukryl v hlubokém příkopu, aby si zachránil život. Avšak pro naložený vůz a koně nebylo záchrany a byli palubními kulomety úplně rozstříleni. Tento případ nebyl ojedinělý a někde byly dokonce zastřeleni i koně při polních pracích. Byla to válka. Na polích se často nacházely prázdné nábojnice, ale někdy i přídavné nádrže ben-

zinu doutníkového tvaru od bombardovacích letadel, které po vyčerpání benzínu odhazovali a někteří šťastní nálezci si z těchto nádrží pak dělali lodky na vodu místo konce.

Přichází krásné jaro 1945. Z Německa z rozbombardovaných měst a továren již utíkají někteří nutně nasazení lidé. Z Kožlan Olda Lajper, Bedřich Zíma, Václav Dyršmíd, Láďa Fuzstei, Jarda Rabštejnek, Sláva Babor, Václav Švarc a další již zapomenutí. Z rozbombardované Škodovky pak Jiří Vondrášek a Jirka Velický a ze zákopů na Morově a ze Slezska Otta Štelzig, Miloš Ulman, Jarda Matoušek a Bohouš Střela. Někteří se schovávají doma, nebo v různých chatách protože Gestapo si stále udržuje svoji moc. Pomalu se chýlí ke konci války a lidé s napětím očekávají příchod fronty. Někteří lidé dělají nouzové úkryty pro potraviny a svoji ochranu. (Jeden kožlanský občan z hořejší části má dokonce vybudovaný pro svoji rodinu dokonalý betonový kryt, který započal již v roce 1938, kdy se schylovalo k válce s Německem) Někteří sedláci si připravují dokonce vozy pro případnou evakuaci rodin před frontou. Je to doba nejistá plná napětí a očekávání.

Koncem dubna 1945 přistává nouzově pro poruchu "U Křížku" na rozhraní katastru Kožlany a Černíkovice prototyp německého proudového letadla (Me 262) a dva němečtí piloti jsou ošetřeni na popálení v provizorní nemocnici v Kralovicích, která byla narychlo vybudována pro vězně transportu smrti v Žihli. To vše ještě za vlády Němců. Váleční uprchlíci ubytováni v kožlanské škole ve vší tichosti

opouští školu a vydávají se přes Čistou směrem do Říše. S nimi odjíždí rovněž jediná kožlanská občanka německé národnosti paní Marie Jirousková (1887), vdova po c. k. rakouském kapitánu a auditoru vojenského válečného soudu Plutarchu Jirouskovi (1874) z čp 18 (dnes v těchto místech stojí mateřská školka).

Koncem války se vysvětluje zasvěcenými kožlanskými pamětníky i dobrovolná smrt mladého svobodného 33 letého muže, Theodora Johna (nar. 1908) z Kožlan v roce 1941, kteří uvádějí, že tento muž měl mít v určité době kontakt s výsadkem parašutistů z Anglie, kteří byli shozeni za války poblíž Plzně a hledali na něho kontakt. Jmenovaný byl absolventem Vyšší rolnické školy v Plzni a znal za svých studií mnoho spolužáků, kteří po studijích vstoupili do Vojenské akademie a stali se důstojníky československé armády a po zabrání Československa odešli do Anglie (neboť před válkou za agrárního poslance a ministra národní obrany a statkáře Machníka byl preferován nábor do Vojenských akademií především ze zemědělských škol) Přítomnost anglických parašutistů v Kožlanech během války nezávisle potvrzuje i kožlanský hajný Josef Řeňč, že parašutisté byli údajně nějaký čas v chatě pana Štamberka severně nad Vožehákem, která stála v hustém porostu mladého lesa o které sami kožlanští neměli ani potuchy. Celý případ se stal domněnkou úzkého kruhu zasvěcených, že výše jmenovaný jako důstojník československé armády neunesl odpovědnost za případně

prozrazení kontaktů s parašutisty. Zvolil raději dobrovolnou smrt a tím zachránil možnost totální likvidace Kožlan. Toto nebezpečí potvrzuje i to, že již dva dny po atentátu jsou Kožlany 29.5.1942 v noci obsazeny německými vojáky a provedena kontrola. Toto vše jako vzpomínky a malé svědectví našeho dětství a dospívání z doby válečné, kdy v rámci rodiny, přátel a velké části společnosti byla na venkově mezi lidmi bezmezná důvěra, kterou jsme i my děti podvědomě vnímaly a chápaly, kdy většina udání nebyla národnostním pochybením, ale především nedobrymi sousedskými vztahy z konkurenčních důvodů, kterými si mezi sebou vyrovali účty někteří obchodníci a podnikatelé. Vyloučit však nelze ani to, že někdy to byla odplata za aroganci, ponížení a přehlížení sociálně slabých a nemajetných výše postavenými a mocnými.

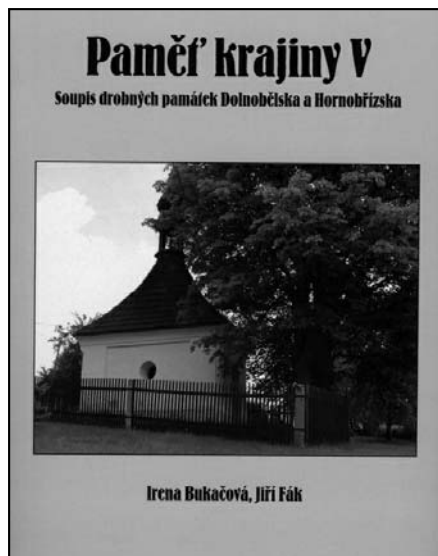
Nelze však nevzpomenout ani to, že se za války na venkově nechalo zlákat mnoho výrobců a překupníků potravin vysokými cenami na černém trhu, aby si vylepšili svoje zadlužené a zbankrotované hospodářství, ale i z prosté touhy po vysokém zisku. Přes veškeré nebezpečí a hrůzy války dovedli však lidé na venkově pochopit tehdejší realitu válečných let a povinnost zajistit přežití svým rodinám, dětem a celému národu.

KONEC

Bohumil Vondrášek

Vážení čtenáři	2
Upozornění na otevírací hodiny v knihovně	2
Slovem i obrazem na sklonku roku 2009	3
<i>/ pd</i>	
Na uvítanou roku 2010	4
<i>/ Irena Bukačová</i>	
Jak na Nový rok	6
<i>/ Marie Ulčová</i>	
Na Tři krále	7
<i>/ Marie Ulčová</i>	
500. jubileum Floriána Griespeka z Griespachu	10
<i>/ Irena Bukačová</i>	
Florián Gyspek	16
<i>/ IB</i>	
Opožděná kronika doby válečné a Kožlan	17
<i>/ Bohumil Vondrášek</i>	

Publikace k prodeji

PAMĚŤ KRAJINY I - V

Již pětisvazkové dílo (nejnověji Dolnoběžsko a Hornobřízsko, 2009) je věnováno drobným památkám vybraných regionům severního Plzeňska. Je katalogem památek, které zanechaly generace předků žijící zde po staletí.

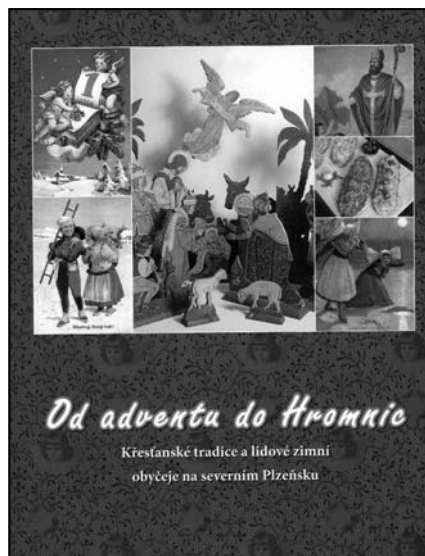
Texty Irena Bukačová, Jiří Fák, fotografie Jaroslav Bican, Jiří Fák, Václav Podestát, Hedvika Smejkalová. Cena za každý díl 250 Kč.

KRALOVICE – POSÁDKOVÉ MĚSTO 1929 – 1993

Publikace vydaná u příležitosti výstavy "Z historie kasáren v Kralovicích", v roce 2009. Texty Irena Bukačová, Pavel Minařík. ISBN 978-80-87185-06-3. Cena: 150 Kč

OD MÁJŮ DO POSVÍCENÍ

- křesťanské tradice a lidové jarní,

letní a podzimní obyčeje na severním Plzeňsku.

Texty I. Bukačové, Jany Dienstpierové, A. Svobodové. Bohatá obrazová příloha. ISBN 978-80-87185-00-1. 90 stran. Cena 150 Kč

OD ADVENTU DO HROMNIC

křesťanské tradice a lidové zimní obyčeje na severním Plzeňsku.

Texty Irena Bukačová, Jana Dienstpierová, Jiří Fák, foto Václav Podestát, ISBN 978-80-87185-07-0. 78 stran, Cena 150 Kč.

OD MASOPUSTU K VELIKONOCŮM

Jarní lidové zvyky a Velikonoce jako svátky církevní na severním Plzeňsku. ISBN 80-903165-7-3. 80 stran. Cena 150 Kč.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

- čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska -

*Vydává M&G v Mariánské Týnici. Redaktor Václav Podestát.
Adresa redakce: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici,
331 41 Kralovice, tel.: 373 396 410, e-mail: info@marianskatynice.cz, IČO: 368 563.*

Registrováno Ministerstvem kultury České republiky MK ČR E 12301.

*Cena jednoho výtisku pro předplatitele 10,- Kč, roční předplatně 40,- Kč a poštovné.
Vychází 4x ročně. ISSN 1801-0032.*